

VIII. Світова політика

УДК 327.8 (47+87)

Семенчук І. В.

Студентка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕНЕРГОСПРОМОЖНІСТЬ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Досліджується ефективність та потенціал країн колишнього СРСР у веденні власної незалежної зовнішньої політики у сфері енергетики.

Ключові слова: *країни пострадянського простору, РФ, КНР, ЄС, енергоресурси, ОДЕР-ГВАМ, газопровід «Центральна Азія-Китай», «Nabucco»*

На початку ХХІ століття весь світ зіткнувся з енергетичними викликами, продиктованими процесом глобалізації, прискореним зростанням економік та населенням в окремих регіонах, вичерпанням і вкрай нерівномірним розподілом ресурсів на планеті, надмірної несприятливої навантаженням на навколишнє природне середовище. В даний час світові потреби в паливно-енергетичних ресурсах величезні і продовжують неухильно збільшуватися. Як зазначив голова Міжнародного комітету з присудження премії «Глобальна енергія», академік РАН Жорес Алфьоров: сьогодні перед людством немає важливішої проблеми, ніж енергетична. Від її вирішення залежить збереження нашої цивілізації.

На пострадянському просторі також зіткнулися з таким викликом. Останніми роками, такий великий експортер як Росія помітно активізувала свою інтеграційну політику відносно пострадянських країн Балто-Чорноморсько-Каспійської дуги, використовуючи як інструмент економічні важелі і, перш за все, енергоносії. З січня 2006 р. по січень 2007 р. відбулася ціла серія конфліктів Росії в енергетичній сфері з своїми найближчими сусідами — Україною, Грузією і Білоруссю, що свідчить про формування нової тенденції в енергетичній політиці Кремля і

його геополітичному курсі. Суть цієї тенденції, полягає у використанні Москвою своїх енергетичних ресурсів як засіб здійснення політичного тиску на згадані країни з метою їх утримання у сфері свого геополітичного впливу [4].

Конфлікти Москви з Києвом, Тбілісі і Мінськом слід розглядати в контексті формування Кремлем доктрини «енергетичної держави», початок якій поклала ухвалена 2003 року «Енергетична стратегія Росії на період до 2020 року». В її основу покладено постулат: «хто контролює видобуток енергоресурсів, маршрути їх доставки і розподіл, лише той формує геополітику» [3]. В такій ситуації Лише Україні, Грузії і Азербайджану вдалося зберегти контроль над своєю газотранспортною системою (ГТС).

Пострадянські держави займають вигідне географічне положення, через них зручно проводити транзитні лінії, які можуть сполучати Європу та Азію [1]. І це є не менш важливий компонент в енергетичній політиці. Нафтопровід «Одеса-Броди-Плоцьк» і заповнення його азербайджанською та казахстанською нафтою — це найреальніший маршрут для поставок каспійської нафти до Європи. Він є стратегічно важливим об'єктом в енергетичній політиці пострадянських держав. Проте є небезпека, що через «поступливу» позицію уряду Януковича «Одеса-Броди» може перейти під контроль Росії [4]. Важливими для України є також побудова газогону «Шах-Деніз — Супса — Феодосія», розробка за участю країн ЄС власних нафто- і газових родовищ на Чорному морі тощо.

На сьогодні на пострадянському просторі поглиблення співпраці з Казахстаном — є дуже важливим. Тому що відбувається зростання ваги Казахстану у формуванні нової регіональної та міжнародної безпеки, створенні нових енерготранспортних коридорів, регіональних структур та об'єднань, наявністю у нього значних вуглеводневих запасів та шляхів їх транспортування. На сучасному етапі Казахстан є однією з 15 країн світу, які мають найбільші запаси вуглеводнів і розвинену мережу трубопроводів для їх транспортування. Тому така ситуація потребує поглиблення співробітництва з Казахстаном, і створення нових об'єднань пострадянських держав, які б могли створювати значну політику в енергетичній сфері.

Пріоритетним для пострадянських країн має стати Чорноморсько-Каспійський регіон. Цей регіон привертає увагу провідних країн світу не лише багатими запасами вуглеводнів, а й завдяки своєму геостра-

тегічному положенню між Європою та Азією. Пострадянські держави мають послідовно відстоювати там свої національні інтереси, намагаючись при цьому уникати ускладнень у взаєминах з РФ, США, ЄС і прагнути до найактивнішої співпраці з ними. Найбільшу увагу слід приділити взаємодії з Євросоюзом, оскільки він до певної міри відіграє роль буфера між двома наддержавами. З іншого боку, усі енергетичні проекти, реалізація яких дозволили пострадянським державам забезпечити диверсифікацію джерел енергоносіїв, а відтак економічну незалежність, можуть бути реалізованими лише за умови активної участі держав ЄС [1].

На жаль, деякі пострадянські держави не можуть проводити ефективну зовнішню політику у сфері енергетики, тому що «боятися тиску зверху», тобто від наддержав в енергетичній сфері, на пострадянському просторі таку роль виконує Росія. Від енергетичної сфери залежить просування інших сфер у внутрішній політиці тої чи іншої держави. А от президент Білорусії Олександр Лукашенко замість блефувати у «гри» з Росією взяв та й досяг конкретних нафто-газових домовленостей з іранським президентом Махмудом Ахмадінежадом. Іран погодився надати Білорусії можливість розробляти Джуфейр — одне зі своїх нафтових родовищ. Що більше, Ахмадінежад заявив, що білоруси самі вирішуватимуть, чи переробляти цю нафту на місці, чи продавати сировою, і навіть дав згоду на будівництво в Джуфейрі нафтопереробного заводу. Йшлося також про видобування білорусами іранського газу.

Потенційними альтернативними Росії країнами-постачальниками нафти і газу для пострадянських держав є Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Узбекистан. Україна, Грузія, Білорусія, Молдова і згадані країни мають зробити конкретні кроки з метою створення альянсу країн-постачальників енергоресурсів і транзитних держав за участю інститутів Європейського Союзу, інакше Росія завжди виграватиме в двосторонніх форматах розв'язання енергетичних конфліктів, оскільки вона сильніша за кожен окремо взяту державу, але може бути не сильнішою за їх союз [2]. Пострадянські країни, які ще не стали членами Європейського Союзу, мають подбати про створення системи колективної енергетичної безпеки. Формат ОДЕР-ГУАМ і Співдружність демократичного вибору (СДВ), якнайбільше підходить для функціонування такої системи [3].

Це означає, що якщо правила гри не підходять, то можна з неї вийти і знайти для себе інших співробітників, де умови гри з ними будуть більш прийнятнішими для країни.

Пострадянські держави мають великі перспективи у створенні енергетичної політики:

Азербайджан. Нафтогазові запаси Азербайджану приваблюють для іноземних нафтових компаній. Азербайджан серед країн СНД лідирує за темпами росту іноземних інвестицій основними інвесторами в Азербайджані є нафтові компанії [1]. Тут відбувається постійне збільшення обсягів видобутку нафти і транспортування каспійських енергоносіїв до інших країн. Особливо Україна зацікавлена у вивченні азербайджанського досвіду з метою його застосування для видобутку енергоносіїв на українському шельфі Чорного моря. Разом з Грузією, Литвою і Польщею, Україна та Азербайджан є сторонами міжвідомчої угоди про співпрацю у сфері енергетики, яка була підписана в рамках Енергетичного саміту у Вільнюсі у жовтні 2007 р. Цією угодою передбачено створення повноцінної юридично-правової бази для реалізації проекту нафтопроводу «Одеса–Броди–Плоцьк» як міжнародного. Азербайджан на сьогодні починає «просувати себе» все вище і вище в цій сфері.

Казахстан. За оцінками експертів, лише розвідані та передбачувані резерви нафти досягають у цій країні 32–35 млрд. тон, газу — 6 трлн. куб. м. [7] Нині Казахстан активно шукає альтернативних шляхів для постачання своєї нафти на європейські ринки. За таких умов Казахстан може стати в геоекономічній структурі світу вагомим енергетично-сировинним експортером [2]. Це відповідає й інтересам ТНК, які серед інших країн СНД надають Казахстану найбільші на душу населення прямі іноземні інвестиції. Поступовий розвиток головних галузей економіки держави зазначений в таких документах. проект стратегічного розвитку «Казахстан — 2030» від 1997 р., та від 2002 р. у президентському посланні та на X форумі підприємців Казахстану президент Н. Назарбаєв визначив ґрунтовніші завдання, втілені у Стратегії індустріально-інноваційного розвитку держави на 2003–2015 рр.

За прогнозами видобуток нафти в найближчі роки має суттєво зрости — до 150 млн. т. в 2015 році, що становитиме приблизно третину від прогнозованого обсягу видобутку російської нафти на цей рік [1]. В цьому випадку потрібно активно співпрацювати і зав'язувати іншим пострадянським державам двосторонні угоди співпраці. Керівництво Казахстану позитивно налаштоване на співпрацю з іншими країнами у видобутку нафти і газу в Казахстані, тому потрібно не втрачати свій шанс.

Туркменістан. Видобуток туркменського газу є на даний час дуже активним. Але, на жаль, усі поставки газу в інші країни «перекритті Росією», тому що їй вигідно купувати газ у Туркменістані по 100 дол за за 1 тисячу куб.м, і продавати його іншим країнам за більшою ціною [7]. На 2012 рік обсяги видобутку газу в Туркменістані склали більше 75 млрд. кубічних метрів, а експорту — близько 60 млрд. куб. м. Причому у Туркменістану є резерви для кардинального збільшення обсягів видобутку та експорту «блакитного палива», особливо, враховуючи те, що вже в пострадянський період в країні були відкриті великі газові родовища, головне з яких — гігантське родовище «Південний Іолотань» [5]. Також потенційним інструментом для зміцнення газового потенціалу Туркменістану, а також для Азербайджану, являється газопровід «Nabucco», єдиною перешкодою є невизначеність зі строком запуску проекту.

Узбекистан. Збільшення поставок природного газу узбецького походження до пострадянських держав можливо за умови наявності вільних транзитних потужностей. Узбекистан може поставляти до 10 млрд. куб. м природного газу. Наприклад українська сторона уже висловила готовність розглянути питання про участь в розробці газових родовищ в Узбекистані.

Досить великого значення для останніх трьох центрально-азійських країн є відносини з Китаєм, а саме в рамках будівництва та розвитку газопроводу «Центральна Азія — Китай» [6].

Україна, в свою чергу, займає вигідне геополітичне положення, що знаходиться посередині між Азією і Європою. Вона може активно використовувати своє положення для проложення через неї транзитних трубопроводів. Якщо проводити транзит не через Україну, він буде потребувати більших вкладень і економічних витрат. Україна також може використовувати гідрат, метан та ресурси сірководневої зони Чорного моря. Але на жаль, на сьогодні вона цим не користується.

І що тепер можна сказати, що активну зовнішню політику в енергетичній сфері можуть проводити лише ті пострадянські держави, які є великими експортерами енергоресурсів? Звичайно ні! Таку політику можуть проводити і інші держави, які володіють меншими запасами (але ж вони ними володіють), або можуть бути геополітично важливими об'єктами у проложенні транспортних систем між різними державами, або які імпортують ці енергоресурси. Для великих держав-експортерів, завжди є ризик, що навіть при їх «великих умовах», країна-імпортер

може перейти до іншого експортера і заключити більш вигідні для неї умови. Такі «невеликі експортери» користуються цим, і активно проводять свою політику, тому що вони пропонують більш прийнятні умови для країни-імпортера. Енергетична сфера дуже делікатна, і правила гри дуже тонкі, неправильна стратегія може призвести до негативних наслідків. Кожна держава має своє значення у цій сфері, тому і кожній державі має надаватися право на активну зовнішню політику, і вона це право має активно використовувати.

Список використаних джерел:

1. Рейтинг успішності пострадянських економік. Реальна економіка 08.05.2012. [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/7166.html>
2. Геоенормічні сценарії розвитку і Україна: монографія / М.З. Згуровський [та ін.]; ред. А.С. Філіпенко.— К.: Академія, 2010.— 323 с.
3. Корсунський С.В. Енергетична дипломатія: навч. посіб. / Сергій Корсунський.— К.: Вища школа, 2008.— 158 с.
4. Шныпко А.С. Экономические войны: истоки, формы, цели, проблемы, перспективы / Александр Шныпко.— К.: Генеза, 2007.— 375 с.
5. Строков А. Европейское присутствие в топливно-энергетическом комплексе Туркменистана: общие направления, перспективы, риски и рекомендации / А. Строков А., В. Парамонов // Центральная Евразия, 04.06.2012 [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.ceasia.ru/energetika>
6. Бочан, І.О. Глобальна економіка Підручник / Ігор Бочан, Іван Михасюк.— К.: Знання, 2007.— 401 с.
7. Міжнародні ринки ресурсів: Навчальний посібник / А.Б. Яценко, К.С. Мітюшкіна, Т.В. Марена; Ред. Ю.В. Макогон; М-во освіти і науки України, Донецький нац. ун-т, Маріупальський держ. гуманітарний ун-т.— К.: Центр навчальної літератури, 2005.— 193 с.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2013 р.

Семенчук И. В. Энерговозможности постсоветских стран

Исследуется эффективность и потенциал стран бывшего СССР в ведении собственной независимой внешней политики в сфере энергетики

Ключевые слова: *страны постсоветского пространства, РФ, КНР, ЕС, энергоресурсы, ОДЕР-ГУАМ, газопровод «Центральная Азия-Китай», «Nabucco»*

Semenchuk I. V. Energy possibilities of post-Soviet countries

The article explores the efficiency and potential of the former Soviet Union in the conduct of its own independent foreign policy in the energy sector.

Keywords: *post-Soviet countries, Russia, China, the EU, energy, GUAM, the pipeline «Central Asia-China», «Nabucco»*